

Sotsiaalkindlustus ja vabakutselised

30.01.2018

Ülevaade sotsiaalsete garantiide võimalustest

Vabakutseliste loovisikute sotsiaalsete garantiide temaatika on Kultuuriministeeriumi fookuses olnud pikalt. 2005. aastal võeti vastu [loovisikute ja loomeliitude seadus](#), mille alusel toetatakse ajutistes majandusraskustes olevaid loovisikuid. Ministeerium on tõstatanud laiemalt ka teema sotsiaalsete garantiide tagamiseks ebaregulaarsete sissetulekute alusel. 2016. aasta 1. jaanuarist jõustus ravikindlustuse tagamine kuupõhise sotsiaalmaksu summeerimise põhimõttel. Ülevaade on suunatud vabakutselistele loovisikutele, et aidata orienteeruda kehtivates regulatsioonides ja teha teadlikke valikuid tööturul osalemisel.

Kes on vabakutseline?

Vabakutseline loovisik on loovisikute ja loomeliitude seaduse järgi isik, kelle peamine elatusallikas on professionaalne loometegevus ühel seaduses nimetatud kaunite kunstide valdkonda kuuluval loomealal ja kes ei tööta töölepingu või muu sarnase iseloomuga võlaõigusliku lepingu alusel ega ole avalikus teenistuses.

Vabakutseline loovisik võib seejuures olla FIE või kuuluda OÜ juhtorganisse, samuti võib ta osutada teenuseid töövõtu- või käsunduslepingute alusel.

Üldistatumalt võib vabakutselisena käsitleda kõiki neid isikuid, kes on iseenda tööandjateks või töötavad mitmete erinevate, ajutiste ja juhuslike tegevusvormide raames kindla (loome)valdkonna raames.

Mis on sotsiaalsed garantiid?

Riik tagab teenused ja hüved, millest osa on otseselt seotud konkreetse isiku maksulaekumistega. Sotsiaalseteks garantiideks nimetame eelkõige sotsiaalvaldkonna tagatise nagu ravikindlustus, pensionikindlustus, töötuskindlustus ja nendest tulenevaid hüvesid nagu näiteks arstiabi, haigushüvitised, vanemahüvitis, vanaduspension või töötuskindlustushüvitis.

Suur osa sotsiaalkindlustusest sõltub isiku maksulaekumise suurusest, kuid teenuste saamisele rakendub solidaarsusprintsip – nt raviteenuse kättesaadavus ei sõltu inimese eest makstud sotsiaalmaksu suurusest.

Vabakutseliste töötasud ja seega maksulaekumine võivad olla ebaregulaarsed, seetõttu ei pruugi kehtivate reeglite järgi olla neile garanteeritud sotsiaalseid garantiid sarnaselt töölepingu alusel töötavate regulaarse sissetulekuga isikutega. Kuid teadlike valikute ja targa planeerimise abil on võimalik tagada endale sotsiaalne stabiilsus. Selle eelduseks on sissetulekute olemasolu vähemalt miinimumpalga ulatuses.

Vabakutselisena töötamise võimalikud vormid

- **Töötamine füüsilisest isikust ettevõtja ehk FIEna**

Mitmed kultuurivaldkondades tegutsejad on valinud oma tegevuse vormiks füüsilisest isikust ettevõtja ehk FIE. Selle juriidilise vormi puhul tagatakse sotsiaalsed garantiid avansiliste sotsiaalmaksu maksete abil ning on võimalus ettevõtluseks tehtud kulutuste tasa-arveldamiseks tuludega. Miinuseks on eelkõige vastutus – FIE vastutab ettevõtluse eest kogu oma isikliku varaga (äritegevuse tagatiseks on füüsilise isiku isiklik vara), mis võib olla riskantne arvestades paljude loomevaldkondade väikest tulubaasi. Samuti võib avansiliste sotsiaalmaksu maksete kohustus olla väikeste sissetulekute puhul kohati liiga koormavaks.

- **Osaühing ehk OÜ**

Väikeettevõtluseks sobib osaühingu ehk OÜ vorm – äririskid ei laiene nii otseselt asutaja varale ja puuduvad avansilised maksukohustused. Äriühingu juhtorgani liige ei ole automaatselt veel töötaja: töötasu tuleb OÜs maksta töölepingu alusel ning seeläbi saab tagada ka ravi- ja pensionikindlustuse olemasolu. Omanik võib ettevõttest tulu välja võtta ka dividendidena, siin tuleb aga tähele panna, et dividenditulu ei saa olla tasu tehtud töö eest ning dividenditulul sotsiaalmaksu ei maksta, seega ei taga see sotsiaalseid garantiisid.

- **Töötamine võlaõiguslike lepingute alusel**

Eraisikud töötavad üldjuhul võlaõiguslike lepingute alusel. Kõige püsivam ja töötaja õigusi kõige põhjalikumalt arvestav on tööleping, mis sõlmitakse töölepingu seaduse alusel pikema töösuhte korral. Töölepingu alusel töötajatele on tagatud kõik regulaarsete maksulaekumistega tekkivad garantiid. Vabakutselised (sh ka FIE-d ja OÜ-d) tegutsevad tõenäolisemalt käsunduslepingu või töövõtulepingu alusel, mis on kaks teenuse osutamise lepingu liiki. Ka need lepinguvormid eeldavad kõigi maksude tasumist töötasult, tagades seega pikema koostöö puhul ka sotsiaalsed garantiid. Erinevaid lepinguvorme eelistatakse eelkõige töö sisust ja vormist lähtuvalt, mitte maksuerisuste tõttu. Ühe erandiga: juhtorgani liikmetega sõlmitakse alati käsundusleping, aga sellelt ei maksta töötuskindlustusmaksu.

- **Töötamine litsentsilepingute alusel**

Loomevaldkondades on tavaline ka litsentsilepingute sõlmimine. Oluline on teada, et litsentsileping, millega autor annab õigused oma teose kasutamiseks, on maksustatud ainult tulumaksuga ja sellega ei kaasne sotsiaalseid tagatisi. Uute teoste loomisel tellimusena tuleb tasustada ka teose loomiseks tehtud töö. Tellija võib, nt FIE-na või OÜ all tegutsevale loovisikule maksta ettevõtlustuluna käsitletavat tasu (millest ettevõtja võib ise maha arvata töö teostamiseks tehtud kulutused ja maksta maksud), nt töövõtulepingu puhul maksustatakse tulu aga ka sotsiaalmaksu, töötuskindlustusmaksu ja kohustusliku kogumispensionimaksuga seadusega ette nähtud korras. Suuremate loominguiliste projektide korral oleks eraisikule kindlasti kasulik sõlmida pigem kogu tööperioodi katte igakuiste palgamaksetega käsundus- või töövõtuleping, millega oleksid tagatud ka töötaja sotsiaalsed garantiid kogu perioodi lõikes. Autoriõiguse küsimused ja litsentsi andmise saab sätestada lepingu osana. Sama summa töötasuna ühekorraga kätte saades oleksid sellelt makstud küll kõik maksud, kuid sotsiaalseid garantiisid ei tekiks.

Töötamine tuleb registreerida **töötamise registris**, mida peab maksu- ja tolliamet.

Töötamise registreerimise kohustus on kõigil tööd pakkuvatel füüsilistel ja juriidilistel isikutel, registreerida tuleb kõigi füüsiliste isikute töötamised, mille puhul tekib maksukohustus Eestis, seda olenemata lepingu vormist ning ajalisest kestvusest. FIE iseennast registreerima ei pea, küll aga tuleb registreerida oma töötajad ja FIE abikaasa, kui ta taotleb ravikindlustust – sotsiaalsete garantiide määramise aluseks on muuhulgas registri andmed.

Mis on sotsiaalmaks?

Sotsiaalmaksuga maksustatakse aktiivsest tegevusest (töötamisest, ettevõtlusest) saadud tulu, et tagada maksumaksjale sotsiaalsed garantiid.

Sotsiaalmaksu tulud jagunevad:

- ravikindlustus (13%)
- pensionikindlustus (20%)

Sotsiaalmaksu määr on 33% brutopalgast.

2018. aastal on sotsiaalmaksu minimaalne kohustus 155,10 eurot kuus. Sotsiaalmaksu minimaalse kohustuse aluseks olev kuumäär on 470 eurot.

Mitmed garantiid (nt ravikindlustus) on seotud sotsiaalmaksu regulaarse laekumisega (vähemalt miinimumsummalt igas kuus). Sotsiaalmaksu maksab töötaja brutopalgalt tööandja.

Käsundus- või töövõtulepingu korral FIE-ga on poolte kokkuleppel võimalik jätta maksu maksmine ka FIE kohustuseks. FIE maksab sotsiaalmaksu avansilisi makseid neli korda aastas. FIE lõpliku sotsiaalmaksu kohustuse arvutab maksu- ja tolliamet tuludeklaratsioonis deklareeritud ettevõtlustulu alusel.

Sotsiaalmaksu maksmine vähemalt miinimumsummalt igas kuus tagab küll näiteks ravikindlustuse, kuid paljude teiste garantiide puhul on oluline maksulaekumise suurus, mida suuremalt summalt sotsiaalmaksu makstakse, seda suuremad on vastavad hüved.

Näiteks arvestatakse laekumise alusel pensionistaaži. Pensionikindlustusstaaž on oluline tulevase pensioni arvestamiseks, aga see on ka aluseks võimalikul töövõimetuspensionimaksimisel, kui inimene kaotab õnnetuse või haiguse tõttu osaliselt või täielikult töövõime. Kui staaži pole vajalikul määral kogunenud, võetakse töövõimetuspensionimaksimise aluseks rahvapensionimäär, kusjuures töövõimetuspension arvestatakse protsendina rahvapensionimäärast.

Alates 1. juulist 2016. a asendus töövõimetuspension töövõimetoetusega, mille puhul pensionikindlustusstaaž ei ole oluline, kuid töövõimetoetuse maksimisel võidakse eeldada inimeselt tööalast aktiivsust.

Ka erinevad hüvitised, nt vanemahüvitis arvutatakse sotsiaalmaksu laekumise alusel. Vanemahüvitise suuruseks kuus on reeglina 100% hüvitise saaja eelmise kalendriaasta ühe kuu keskmisest sotsiaalmaksuga maksustatud tulust. Kui hüvitise taotleja ei saanud eelmise kalendriaasta jooksul sotsiaalmaksuga maksustatavat tulu, siis makstakse talle riigikogu poolt riigieelarvega kehtestatud miinimummäär. 2018. aastal on selle suurus 470 eurot.

Kuidas tekib ravikindlustus?

Sotsiaalmaksu ravikindlustuse osast (13%) tagatakse ravikindlustatutele solidaarsusprintsipi alusel raviteenused ja terviseuringud ning rahastatakse haigekassa rahalisi hüvitisi, mida on kokku seitse liiki. Sinna hulka kuuluvad näiteks haigushüvitis, sünnitushüvitis ja hooldushüvitis perekonnaliikme põetamiseks.

Haigushüvitist makstakse haigestunud töötajale selliselt, et esimese kolme haiguspäeva kuld on töötaja enda kanda, 4.-8. päeva eest tasub tööandja ja alates 9. kuni 182. haiguspäevani haigekassa 70% ulatuses töötaja eelneva aasta keskmisest päevapalgast, mis arvutatakse sotsiaalmaksu laekumise alusel.

FIE, töövõtu- ja käsunduslepingu alusel töötava isiku puhul tööandjal kohustust hüvitist maksta ei ole, nemad saavad taotleda alates 9. haiguspäevast haigekassa hüvitist.

Vabakutselistele on oluline, et alates 1. jaanuarist 2016 garanteeritakse ravikindlustus kõigile võlaõiguslike lepingute alusel töötajatele, kelle töötasudelt on laekunud sotsiaalmaksu kuus kokku vähemalt miinimummäär ulatuses.

- Sotsiaalmaks ei pea enam laekuma ühelt tööandjalt nagu varem ja tähtis ei ole lepingu tähtaeg, vaid sotsiaalmaksu deklareerimine ühes kuus vähemalt riigieelarvega kehtestatud kuumääralt summeerituna kõigilt tasudelt.
- Kui isikul on ühes kuus sõlmitud mitu lühikese kestvusega võlaõiguslikku lepingut, siis liidetakse nende alusel tasud sotsiaalmaksu summad kokku. Ravikindlustuskaitse algab sellisel juhul ilma ooteajata ja peatub ilma garantiiajaga (nt töölepingu alusel töötajatel kehtib kindlustus lepingu lõppemise järel veel 2 kuud) ja jätkub kohe, kui sotsiaalmaksu nõutavas määras deklareeritakse.
- Kindlustuskaitse säilimiseks peab miinimumi täitma iga kuu – ei piisa sellest, et töötaja eest makstakse ühes kuus näiteks kolmekordne sotsiaalmaksu miinimum ja järgmise kahe kuu jooksul ei maksta midagi.
- Ravikindlustuse tagamiseks tuleb sotsiaalmaks maksu- ja tolliametile tasuda ning deklaratsioon esitada hiljemalt järgneva kuu 10. kuupäevaks.
Ravikindlustuse kehtivust saab kontrollida riigiportaalist eesti.ee või haigekassa infotelefonil 16363.

Õigus ravikindlustusele sõltumata sotsiaalmaksulaekumisest on riikliku pensioni saajatel, töötutel jt riigi poolt kindlustatud isikutel, nagu nt loometoetuse saajad, ajateenijad, doktoranditoetuse saajad, lapseootel naised, alla 3-aastast last kasvatav üks vanem, jmt.

Ravikindlustus on füüsilisest isikust ettevõtjana äriregistrisse kantud isikul ja tema abikaasal, kui abielu on sõlmitud ja kehtiv, abikaasa osaleb FIE ettevõtte tegevuses, aga ei ole FIE-ga töösuhtes ega ole tema lepinguline äripartner. Abikaasal on õigus ravikindlustusele, juhul kui FIE maksab tema eest sotsiaalmaksu kuumääralt. FIE abikaasa võib olla lisaks kindlustatud ka mõnel teisel alusel (näiteks töölepingu alusel), abistades samal ajal ka oma FIE-st abikaasat. Kui FIE kustutatakse äriregistrist, lõpeb nii tema kui ka tema abikaasa ravikindlustus.

Õigus ravikindlustusele on ka seaduslik abielus oleval ravikindlustatud isiku ülalpeetaval abikaasal, kes kasvatab vähemalt ühte alla 8-aastast last (kuni I klassi lõpetamiseni) või vähemalt kolme alla 16-aastast last. Samuti on õigus ravikindlustusele ülalpeetaval abikaasal, kellel on vanaduspensionieani vähem kui 5 aastat. Kui ülalpeetav jõuab pensioniikka, jätkub kindlustus vanaduspensionärina.

Juhul kui isik ei kuulu ühtegi kindlustatute gruppi, on võimalik sõlmida nn vabatahtlik kindlustusleping ja tasuda kindlustusmaksid otse haigekassale. Lepingut saab sõlmida Eesti alaline elanik ja Eestis tähtajalise elamisloa või elamisõiguse alusel elav isik, kes on lepingu sõlmimise kuule eelneval kahel aastal olnud vähemalt kaksteist kuud kindlustatud või on iseenda eest maksnud sotsiaalmaksu lepingu sõlmimisele eelneval kalendriaastal vähemalt kaheteistkümnelt kuumääralt arvutatuna. Kindlustusmaksu arvutamise aluseks on statistikaameti viimati avaldatud eelmise kalendriaasta Eesti keskmine kuubrutopalk, mis korrutatakse 0,13ga. Maksta saab ainult kvartali või aasta kaupa. Vabatahtliku kindlustuslepingu alusel tekib kindlustus ühe kuu möödumisel lepingu sõlmimisest, lepingu minimaalne kestus on üks aasta.

Loovisikutel, kellel puuduvad sissetulekud loometegevusest või on need väga madalad, on võimalik taotleda loomeliitude kaudu vabakutselise loovisiku loometoetust, mis garanteerib kuuest kuust kuni aastani ravikindlustuse ja rahalise toetuse. Toetuse suurus on riiklik miinimumpalk, mille on kehtestanud vabariigi valitsus. 2018. aastal on miinimumpalk 500 eurot. Loomeliit maksab lisaks maksu- ja tolliametile sotsiaalmaksu 33%. Loomeliitu kuuluvad loovisikud peavad esitama taotluse oma loomeliidule, loomeliitudesse mittekuuluvad loovisikud kultuuriministeeriumile.

Kuidas kujuneb pension?

Sotsiaalmaksu pensionikindlustuse osast (20%) maksab sotsiaalkindlustusamet erinevaid pensione. Vanaduse, töövõimetuse või toitja kaotuse korral maksab riik igakuist rahalist sotsiaalkindlustushüvitist – riiklikku pensioni. Seda solidaarsuspõhimõttele tuginevat hüvitist makstakse Eesti alalisele elanikule ja tähtajalise elamisloa või elamisõiguse alusel Eestis elavale välismaalasele.

Vanaduspensionit makstakse isikule, kelle eest on tasutud sotsiaalmaksu ja kellel on Eestis omandatud vähemalt 15 aastat pensionistaaži, pensionimaksete regulaarsus pensioni summat ei mõjuta (küll võib mõjutada staaži see, kas aasta peale on kogunenud makseid miinimummäära võrra).

Kuigi vabakutselised näevad end üldjuhul kõrge eani erialast tööd tegemas, on oluline mõelda ka pensionile, et tagada vananedes stabiilne toetav sissetulek. Erinevate tööandjate, loometöö ja ettevõtluse kombineerimisel tasub ise oma töösuhete ja maksulaekumiste kohta hoolikalt arhiivi pidada, et hiljem oleks vajadusel lihtne töötamist dokumentaalselt tõestada.

Üheks pensionisüsteemi osaks on kogumispension, mis koosneb vabatahtlikust (nn kolmas samm) ja kohustuslikust maksest. Töötasult kohustusliku kogumispensionit makse tasumise kohustus tekib isiku 18-aastaseks saamisele järgneva aasta 1. jaanuaril. Nendel, kes sündinud 1983. aastal, tekkis kohustus tasuda makset alates 2002. aasta 1. juulist. Enne 1983. aasta 1. jaanuari sündinud isikutel on õigus ja kohustus maksta makset, kui nad on esitanud vastava avalduse. FIE-st kohustatud isik tasub kohustusliku kogumispensionit makset alates 2004. aasta ettevõtlustulult. Töösuhete alustamisel tuleb pensionimakse kohustusest tööandjale teada anda.

Mida teha, kui tööd ei ole?

Töötasult makstavatest töötuskindlustusmaksetest rahastatakse töötuskindlustushüvitisi, koondamishüvitist ja tööandja maksejõuetuse hüvitist. Kui inimese eest on tasutud töötuskindlustusmakseid, kompenseeritakse talle töötuskindlustushüvitise kaudu kaotatud sissetulek osaliselt tööotsingute ajaks. Tööotsijat aitab töötukassa nii toetuste, ümberõppevõimaluste kui töö leidmisel. Kui Eestis erialast tööd ei leidu võib alternatiiviks olla töötamine, õppimine või pikem residentuur välismaal. Euroopa Liidu piires kehtivad üldjuhul kõik siin kehtivad garantiid, kuid pikema eemalviibimise puhuks tasub kindlasti lähemalt uurida võimaliku sihtriigi reeglistikku. Välismaal teenitud tulult maksude maksmise ning muude erisustega tuleks täpsemalt uurida maksu- ja tolliameti soovitusel.

SOOVITUSED

- Suuremate tööde või tellimuste puhul tasub leppida kokku töötasu maksmine väiksemate osadena pikema perioodi vältel, mitte ühe korraga perioodi lõpus, see tagab ravikindlustuse kogu töö tegemise perioodiks.
- Mitme erineva tööandja või kliendi heaks projektipõhiselt töötades tasub töö tasustamine ajatada nii, et maksulaekumised tagaksid võimalikult pikaks perioodiks ravikindlustuse summeerimise alusel. Selle asemel, et kõik tööandjad maksaksid tasu samas kuus, tuleks võimalusel leida moodus töötasu laekumiseks vabakutselisele sobiva graafiku alusel.
- Vabakutselisel loovisikul tasub majanduslikult keerulisel ajal kaaluda loovisiku toetuse taotlemist – toetus on ajutiseks abiks sissetulekute puudumise korral ja tagab sotsiaalsed garantiid pooleks kuni üheks aastaks.
- Kolmandate isikute heaks töötamise korral tuleks vabakutselisel ka ise üle kontrollida, kas töö tegemine on registreeritud töötamise registris. Tulevase pensioniarvestuse hõlbustamiseks tasub vabakutselisel pidada ka arhiivi oma töösuhete ja makstud sotsiaalmaksu kohta.

Autor Toimetas: RMP.ee

Allikas [Kultuuriministeerium](#)

ravikindlustus sotsiaalmaks tööleping vabakutseline loovisik
litsentsileping loovisik sotsiaalkindlustus

